

השלכותיו של סיפוח חד-צדדי על היחסים עם מצרים

אופיר וינטר

בעוד עיקר הדיון בנושא החלת הריבונות הישראלית בגדה המערבית מתמקד בהשפעותיה על היחסים עם ירדן והרשות הפלסטינית, על ישראל לתת את הדעת גם למשמעויות המהלך על הקשרים עם מצרים. מצרים נטתה לפרש הצהרות בישראל בדבר סיפוח חד-צדדי כ"ספין" בחירות, אלא שמאז חתימת ההסכם הקואליציוני בין הליכוד לכחול לבן השתנתה הגישה בקהיר, שהחלה לפעול כדי להניא את ישראל וארצות הברית ממימוש המהלך. אם ייצא הסיפוח לפועל, תידרש מצרים להכריע בין צעדי תגובה נגד ישראל בזירה הערבית והבינלאומית לבין פגיעה ישירה ביחסי השלום בין המדינות. על סמך התנהלות מצרים בעבר, ניתן להעריך כי היא תעדיף להסתפק בתגובה מאופקת. בה בעת, סיפוח ישראלי רחב היקף, הסלמה ביטחונית חמורה בין ישראל לפלסטינים ולחץ ציבורי פנימי עלולים לאלצה להחריף את צעדיה. זאת ועוד, מהלכי סיפוח חד-צדדיים נתפסים במצרים כקץ התהליך המדיני הישראלי-פלסטיני, ולפיכך הם צפויים לפגוע בתפקיד הקונסטרוקטיבי שמצרים עשויה למלא בקידום מתווה טראמפ ולחזק מגמות המעודדות את הפלסטינים לבחון חלופות של "מדינה אחת" להסדר הסכסוך עם ישראל.

במסיבת עיתונאים שנערכה בדצמבר 2019 התבקש נשיא מצרים, עבד אל-פתאח א-סיסי, להגיב להצהרות הנשמעות בישראל בדבר סיפוח בקעת הירדן, והשיב בחיך כי "יש הבדל בין הבטחות שניתנות לפני בחירות לבין מימושן לאחריהן". אולם נראה כי ההסכם הקואליציוני בין הליכוד לכחול לבן, שלפיו ראש הממשלה יוכל להביא כבר החל מיולי את החלת הריבונות בחלקים מהגדה המערבית לאישור הממשלה והכנסת, שינה את הערכתה של קהיר בנוגע לכוונותיה של ישראל בהקשר זה. לבקשת הפלסטינים, הליגה הערבית ערכה ב-30 באפריל כינוס וידאו מיוחד בדרג שרי חוץ, שממנו יצאה אזהרה כי הסיפוח עלול לחסל את סיכויי השלום באזור. שר החוץ המצרי, סאמח שוכרי, גינה את ניסיונה של ישראל לנצל את משבר הקורונה לקידום צעדים חד-צדדיים ולקביעת עובדות בשטח, תוך הפרת החוק הבינלאומי, כלשונו.

התנגדות מצרים לצעדי סיפוח חד-צדדיים מצד ישראל מתבססת על מספר נדבכים. בבסיסה הסולידאריות המצרית המסורתית עם עניינם של הפלסטינים ועם זכותם למדינה עצמאית ובת-קיימא על בסיס גבולות 1967. בנוסף, היא מבטאת אינטרסים לאומיים מצריים ייחודיים: שאיפה לחידוש המשא ומתן להסדר ישראלי-פלסטיני, שיתרום ליציבות האזור ועשוי להביא – בהתאם למתווה טראמפ – להקמת פרויקטים בסך מיליארדי דולרים בשטח מצרים עצמה. יתר על כן, מצרים חוששת מהסלמה אלימה בגדה המערבית – אנתרופאדה שלישית – שתלבה קיצוניות ברחבי האזור, תחזק כוחות רדיקליים ובכללם חמאס ברצועת עזה והאחים המוסלמים במצרים, תפגע בתיירות ובהשקעות הזרות ותעיב על שיתופי פעולה חיוניים עם ישראל, למשל בתחום הגז.

עיקר החשיבה בקהיר מוקדש בשלב זה לחיפוש דרכים לשכנע את ישראל וארצות הברית לסגת מרעיונות הסיפוח ולהשיב את ישראל והפלסטינים אל שולחן המשא ומתן. סגן מנהל המרכז המצרי למחקרים אסטרטגיים (ECSS), לואא' (מיל') מוחמד אבראהים, פרסם ב-2 במאי דף מדיניות בנושא סיפוח בקעת הירדן, בו קרא למדינות ערב להציב סוגיה זו בקדמת סדר יומן הדיפלומטי והתקשורתי במטרה ללחוץ על ישראל לחזור בה מכוונותיה ולהביכה בזירה הבינלאומית. זאת, באמצעות כינוס מועצת הביטחון לדיון בהשלכות המהלך, הצגת חזון ערבי-פלסטיני מאוחד ומוסכם בפני עצרת האו"ם לגבי ההסדר הכולל וכן שיגור אזהרה לארצות הברית, שלפיה הסיפוח יפגע במצב הביטחוני בגדה המערבית, יערער את יציבות האזור ויחליש את מעמדה של הרשות הפלסטינית מול חמאס.

עוד נרמז כי מצרים מצפה גם מהרשות הפלסטינית לגלות יתר גמישות, על מנת שישראל וארצות הברית לא יוכלו להצדיק צעדים חד-צדדיים באמתלה שהפלסטינים דחו את מתווה טראמפ. אבראהים קרא לרשות הפלסטינית לחשב את דרכה מחדש ולפעול יחד עם מדינות ערב לקידום מהלך מקדים לסיכול תוכנית הסיפוח. מהלך זה יכול, לדבריו, גיבוש מתווה ערבי-פלסטיני חלופי למתווה השלום האמריקאי, שלא יותיר ואקום למהלכי הסיפוח הישראליים, ואשר על בסיסו תוכל הרשות הפלסטינית להיכנס למשא ומתן ולהוכיח את היותה "פרטנר" לשלום. במאמרים שפורסמו בעיתונות המצרית, חמאס נקרא אף הוא להיענות – בשם המאבק בסיפוח – למאמצי של מצרים לקדם פיוס פנים-פלסטיני ולהכפיף עצמו להנהגה הפלסטינית הלגיטימית בראמאללה.

אפשרויות התגובה העומדות בפני מצרים

אם הסיפוח ייצא לפועל, יהיה על מצרים להכריע אשר לאופי תגובתה. ניתן להעריך כי קהיר תעדיף להסתפק בתגובה מאופקת שלא תסכן אינטרסים אסטרטגיים חיוניים הנוגעים ליחסיה עם ארצות הברית וישראל, ובראשם: הסיוע הצבאי והכלכלי האמריקאי, שחשיבותו גוברת בשל מגפת הקורונה; התיווך האמריקאי בינה לבין אתיופיה במשבר "סכר התחייה"; שיתוף הפעולה הביטחוני עם ישראל במאבק בטרור בחצי-האי סיני. עם זאת, שיקוליה של מצרים עשויים להשתנות נוכח סיפוח רחב היקף, התפרצות גל אלימות קשה בין ישראל לפלסטינים והתגברות לחצי דעת קהל פנימיים שידרבו אותה להחרף את תגובתה. בנוסף, מצרים תתקשה לפגור אחרי ירדן, לא כל שכן מדינות אירופה, אם אלה יקשיחו את תגובותיהן למהלך.

תגובה "מאופקת" לא צפויה לחרוג משמעותית ממאפייני תגובתה של מצרים נוכח העברת שגרירות ארצות הברית לירושלים וההכרה האמריקאית בריבונות ישראל ברמת הגולן. בתרחיש זה, מצרים תתמקד בפעולות במסגרות הערביות והאסלאמיות הקולקטיביות מתוך רצון להימנע מחיכוכים דו-צדדיים ישירים עם ארצות הברית וישראל, ותפעל במתואם עם מדינות ערב כדי לגנות את ישראל במוסדות הבינלאומיים הרלוונטיים ולקדם צעדי עונשין כנגדה. כן צפויות הודעות גינוי מטעם משרד החוץ המצרי ומשרד הנשיאות וביקורות על ישראל באמצעי התקשורת.

תגובה "חרפה" עלולה לכלול פגיעה ביחסים הביטחוניים עם ישראל בדרגות עוצמה שונות, החל מצמצום ביטויי שלום פומביים, דרך האטת שיתופי פעולה ועד להשבת השגריר לקהיר. בתרחיש זה תיתכן נסיגה בשיפור המדוד שחל ביחסי המדינות בשנים האחרונות, דוגמת עצירת המומנטום החיובי שהתפתח סביב "פורום הגז של מזרח הים התיכון" (EMGF), שהוקם בקהיר בינואר 2019, ואשר הלגיטימציה לפעולתו מתבססת בין היתר על השתתפותן של ירדן והרשות

הפלסטינית – הנפגעות העיקריות מהסיפוח. קושי גובר צפוי בקידום שיתופי פעולה גם בתחומים אחרים, בילטרליים ואזוריים, וזאת דווקא בעת משבר רפואי עולמי המדגיש אינטרסים משותפים, יוצר הזדמנויות חדשות לשיתוף פעולה ומקטין מחשיבותם של חסמים פוליטיים מסורתיים.

זאת ועוד, סיפוח חד-צדדי צפוי לחזק במצרים מגמות – שזה מכבר ניכרות בשיח – של בחינת חלופות לנוסחת "שתי המדינות", שאומצה על ידי קהיר לראשונה כשתמכה בהחלטה 242 בנובמבר 1967 והפכה מאז חוזה השלום עם ישראל לאבן יסוד במדיניותה. בתקשורת המצרית הממסדית מתרבים הקולות שלפיהם מהלך סיפוח ישראלי יסתום את הגולל על תהליך השלום ויאלץ את הפלסטינים לשנות פרדיגמה ולאמץ אסטרטגיות פעולה חדשות לקידום עניינם, בכללן: התנערות מהסכמי אוסלו; פירוק הרשות הפלסטינית; חתירה ל"מדינה אחת" עם שוויון זכויות וחובות לכל אזרחיה; אימוץ דגם של מאבק בלתי אליים נוסח המאבק באפרטהייד בדרום אפריקה.

מצרים עודנה דוגלת בפתרון שתי המדינות, אך סיפוח עלול לעשותו בלתי ריאלי בעיניה. המשמעות היא פגיעה אפשרית בנכונותה וביכולתה למלא תפקיד קונסטרוקטיבי – לצד מדינות ערביות נוספות – בקידום הסדר ישראלי-פלסטיני על בסיס מתווה טראמפ. קהיר נמנעה עד כה מהבעת התנגדות פורמלית למתווה, ותגובותיה אף לימדו כי היא מעריכה את הפוטנציאל הכלכלי הטמון בו, מבינה את הצורך לעגן את האינטרסים הביטחוניים של ישראל במסגרתו ופתוחה לדיון בנוסחאות פשרה יצירתיות בסוגיות הליבה של הסכסוך. מצרים אומנם אינה יכולה לכפות על הפלסטינים לקבל את תוכנית השלום האמריקאית כלשונה, אך בכוחה לדרבן אותם לאמץ עמדות מציאותיות יותר ולהבין שהזמן אינו פועל לטובתם.

סיכום

בטרם תכריע ישראל בזכות סיפוח חד-צדדי, עליה לשקול בכובד ראש את השלכותיו השליליות האפשריות על קשריה עם מצרים. אלו לא יסתכמו בהכרח בהצהרות ובגינויים בזירה הערבית והבינלאומית, אלא עלולות להגיע לכדי פגיעה ביחסים הבילטרליים ולהאצת תמורות יסודיות ביחסה של מצרים לעיקרון "שתי המדינות" ולתפקידה בקידום הסדר ישראלי-פלסטיני על בסיסו. לפיכך, מוטב לישראל לרתום את הציר הערבי הפרגמטי, ומצרים במרכזו, לניסיון אמיתי למצות את ההזדמנויות המדיניות הגלומות במתווה טראמפ ולהימנע ממהלכים חד-צדדיים ונפיצים, שירחיקו עוד יותר את האפשרות לחולל פריצת דרך לקראת הסדר מדיני אפשרי.